

Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması

Nezihat KÖŞKLÜK KAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İZMİR

Özet

19. yüzyıl Rum yerleşimlerinden Şirince, İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı bir dağ köyüdür. Köyün kuruluşu M.S. 5. yüzyıla kadar inmektedir. İzmir'in kurtuluşu ile boşalan bu eski Rum köyüne, 1924 yılında Selanik'ten gelen Türk aileleri yerleştirilmiştir. Zengin bir tarihsel geçmişe sahip olan köy, özgün mimarisi ile dikkat çekmektedir. Oldukça dik eğimli bir araziye oturmuş kiremit örtülü geleneksel konut yapılarının vadiye yönelen cephelerinin bol açıklıklı düzeni, beyaz badanalı cephelerde göze çarpan ahşap kepenkleri ile yerleşimin silueti oldukça etkileyicidir. Şirince, konutlarının dışında tarihi ilkokulu, kiliseleri, köy meydanı, çarşısı, ilginç topografyası ve köy halkının geçim kaynaklarından zeytincilik, bağcılık, şarapçılık ile de gerek yerli, gerekse yabancı turistlerin sıkça ziyaret ettikleri bir yerleşim haline dönüşmüştür. Gelişen turizm olgusuna bağlı olarak pansiyon kullanımı yaygınlaşmış ve bu bağlamda tarihi konutların bazıları çağdaş konfor koşullarına uygun dönüşümler geçirmişlerdir. Ege'nin doku olarak korunmuş bu köyünde özgün mimari miras, kırsal turizmin canlanmasında lokomotif olmuş, Şirince'yi giderek artan bir turistik ve kültürel öneme kavuşturmuştur.

Bu çalışmada problem/soru, kırsal mimari mirasın kırsal turizme katkı boyutunun ne olduğudur? Çalışmanın amacı ve kapsamı, bu sorudan yola çıkarak, Türkiye'de kırsal turizmin başarılı örneklerinden biri olan Şirince modelini tanıtmaktır. Çalışmanın özgün katkısı, Şirince'deki kırsal turizm ve sürdürülebilirlik pratiğinin bir bilgi olarak Türkiye'deki benzer kırsal mimari geleneğe sahip örneklerle taşınmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Şirince, kırsal mimari-kırsal turizm ilişkisi, sürdürülebilirlik

Rural Architectural Heritage-Rural Tourism Relationship in The Example of Şirince Village

Abstract

Şirince is a well preserved 19th century Anatolian Greek settlement in the Aegean region. It is mountain village located at the town of Selçuk in the province of İzmir. Traditional occupations are olive growing, viticulture and wine production, but in recent years rural tourism has expanded rapidly. The buildings of Şirince preserve their authentic architectural character. In Şirince many of the houses have been converted into guest houses or opened to the public for the purpose of selling local products to tourists.

There is strong correlation between rural architectural heritage and rural tourism in Şirince. The problem/question is what can we learn from Şirince? The aim of this work is to present the rural tourism model of Şirince.

Key Words: Şirince, rural architecture-rural tourism relationship, sustainability

1. GİRİŞ

Şirince köyü, kırsal mimari mirasın kırsal turizmin gelişmesine katkı sağladığı önemli yerleşmelerden biridir.

19. yüzyıl Rum yerleşmelerinden Şirince, kırsal dokusu korunmuş, yaşayan bir köy şeklinde, diğer önemli mübadele yerleşmelerinden biri olan Fethiye'deki Kayaköy (Levissi)'den farklı olarak günümüze ulaşmıştır.

Özgün kırsal mimarisi ile alternatif tatil meraklıları için kırsal ve kültür turizmi anlamında Batı Anadolu'nun önemli noktalarından biri olmuştur. Bir başka ifade ile Şirince'nin özgün mimari dokusu, Şirince'deki kırsal ve kültürel turizmi ivmelendiren en önemli unsurdur.

Bu çalışmada, kırsal mimari mirasın kırsal turizme katkı boyutunun ne olduğu tartışılmaktadır. Çalışmanın amacı ve kapsamı, bu bağlamda Türkiye'de kırsal turizmin başarılı örneklerinden biri olan Şirince modelini tanıtmaktır.

2. ŞİRİNCE

İzmir'e bağlı Selçuk ilçesine 8 km uzaklıkta, 400 m yükseklikte konumlanan bir dağ köyü olan Şirince'nin kuruluşu M.S. 5. yüzyıla kadar inmektedir. Eski adı Kırkınca-Çirkince olan Şirince, dağlık ve savunmaya uygun arazi yapısı, vadi tabanındaki bereketli toprakları, sulak ve havadar doğasıyla bir yamaç yerleşimi olarak gelişmiştir (Akyüz, 1995).

19. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında bulunan bir Rum köyü olan Şirince'nin yerli halkı, Lozan Antlaşması'nın eki olan, 30 Kasım 1923 tarihinde imzalanıp yürürlüğe giren ve İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri'ni kapsam dışı tutan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol" ile Yunanistan'a zorunlu göçe tabi tutulmuştur (<http://www.lozanmubadilleri.com>). Rumların boşalttığı köye Kavala ve Selanik'ten gelen mübadiller yerleşmiştir. Şirinceli bir Rum olan yazar Dido Sotiriyu, romanında

(Sotiriyu, 1992) roman kahramanı Manoli Aksiyotis'e o günleri şöyle anlatır:

“Bir veba salgını çökmüştü sanki köye ve canlı namına ne varsa alıp götürmüştü! Çarşı yerinde, meydanda, sokaklarda bir alay sahipsiz elbise, ev eşyası, kırılmış çanak çömlek sürünmekteydi. Bir köpek uluyordu zaman zaman, bir kedi miyavlıyordu ve yalnızlık, daha da kahredici bir hale geliyordu... Ve bizim yüreğimizle, bizim animizla yoğruluydu burada her ev, her sokak, her ağaç, bu toprağın her taşı... Bir öfke büürdü birden içimizi: Bizim evlerimiz değil miydi bu evler? Bu tarlalar, bu ekinler, bu ağaç? Burada büyüüp yetişmemiş miydik biz? Buraya emek vermemiş miydik? Babalarımız burada gömülü değil miydiler?”

Mübadeleden sonra bir Türk yerleşimi olan Şirince, 1926-1935 tarihleri arasında İzmir Valisi olan Kazım Dirik Paşa'nın *“Böyle güzel bir yer çirkin olamaz, olsa olsa Şirince olur”* demesi üzerine bugünkü adını almıştır (Tül, 1997).

3. ŞİRİNCE KIRSAL MİMARİSİ

Şirince'nin özgün kırsal mimari dokusunun (Pilehvarian, 1993; Akyüz, 1995; Üstüngel ve ark., 2002; Düşüt, 2003; Gündüz ve ark., 2004) anahtar kelimeleri, topografyayla uyum, doğaya minimum müdahale, organik sokaklar, küçük meydanlar ve parçalı yapılaşma gibi kavramlardır.

Köye girişte algılanan ilk yapı, halk arasında Aşağı Kilise olarak da anılan ve büyük bir çam ağacı tarafından gölgelenen Aziz Demetrius Kilisesi'dir. Yüksek bir tepenin üzerinde konumlanan kiliseden sonra, kilisenin karşısındaki düzlükte yer alan ve günümüzde restoran olarak kullanılan, 19. yüzyıl Neoklasik üslubunda yapılmış eski okul binası algılanır. Konumlanış itibarıyla yerleşmeyi karşısına alan ilkökul, Şirince'nin topografyasını kavrama açısından önemli bir noktadır. İlkokuldan tam bir Şirince panoraması izlenebilmektedir. Bu panorama; dağlarla çevrili ve verimli meyve bahçeleri ile örtülü oldukça dik eğimli bir arazide, birbirine paralel teraslar üzerinde konumlanmış konut dizilerinin vadiye yönelen beyaz badanalı cepheleri ve kiremit örtülü çatılarıyla oldukça etkileyicidir. Topografyaya yerleşme özellikleri açısından zengin bir silüet veren Şirince, söz edilen ilkökulu, kiliseleri, meydanları, çarşısı ile dikkat çekici bir kentsel-mimari örgütlenmeye sahiptir.

Aziz Demetrius Kilisesi, bir yol ile köyün diğer kilisesi olan, Yukarı Kilise olarak da anılan Vaftizci Yahya Kilisesi'ne bağlanır (Şekil 1). Bu aks, geçmişte Şirince'nin çarşısı durumundadır ve alt katlarında dükkanların olduğu konut dizisinden oluşmuştur. Bu güzergah, dokuyu gezen ziyaretçiler tarafından da en çok kullanılan akstır.

Çınarlı Meydan ve Çeşme Meydanı olarak adlandırılan iki meydan ile bunları birleştiren dükkanlar ve kahvelerin bulunduğu çarşıdan oluşan merkez, yerleşmenin vadi tabanında konumlanmıştır. Şirince Deresi yatağı, 19. yüzyıl mimari dokusunun

Şekil 1. Vaftizci Yahya Kilisesi

Şekil 2. Şirince Kırsal Dokusu

büyük ölçüde korunduğu yerleşmeyi iki mahalleye ayırmaktadır. Derenin batısında kalan mahalle İstiklal, doğu yakasında kalan mahalle ise “kurtarıma” anlamındaki İstihlas olarak adlandırılmaktadır. Bu iki mahallede, eğime paralel oturtulmuş ana dağılım aksları ve bunları düşeyde birbirine bağlayan dik eğimli sokaklar, topografyaya uygun bir dağılım sağlamaktadır. Yamaca yayılmış tüm yapılar, topografyanın sağladığı olanakla, birbirlerinin görüşünü, güneşini ve havasını kesmemektedirler. Genellikle küçük bahçeler içinde tekil ya da bitişik nizamda konumlanmış konutların yamaca bakan yönlerinde tek katlı ve olabildiğince dolu, vadiye yönelen cephelerinde ise iki katlı, bol pencereci bir kurgu gözlenmektedir (Şekil 2).

Genellikle iki katlı olan Şirince konutlarının alt katları, giriş holü ve bu mekana açılan depo, kiler ve ahır gibi servis hacimlerinden oluşurken, çıkmalı üst katlar yaşama mekanlarına ayrılmıştır (Şekil 3). Bir veya iki odalı ara katı içeren yapı örneklerine rastlamak da mümkündür. Üst katlarda ahşap merdivenle ulaşılan sofa, ortada veya köşede yer alabilmektedir. Bu katta genelde her ikisine de aynı anda rastladığımız iki odadan biri “yaz odası”, ocaklı olanı ise “kış odası” olarak anılmaktadır.

Şekil 3. Geleneksel Şirince Evi Örneği

Yapılar strüktürel açıdan incelendiğinde yoğun olarak; alt ve kısmen üst kat beden duvarlarının yığma moloz taş, ara duvarlar ile kısmen üst kat cephelerinin bağdadi olduğu görülmektedir. Bunun dışında ahşap malzeme, taban/tavan döşeme kirişleri ve kaplamalarında, çatılarda, merdiven basamakları ve korkuluklarında, kapı/pencere kasa, doğrama, korkuluk ve kepenklerinde, dolap ve yüklüklerde kullanılmaktadır.

Genellikle beyaz badanalı cepheler; gabari, çatı, saçak, baca, kapı ve pencere gibi öğeleriyle ortak bir dil oluşturmakta ve Şirince'nin karakteristik dokusunu meydana getirmektedirler (Şekil 4). 1/1.5-1/2 oranlarında, ahşap doğramalı giyotin ve çift kanatlı, parmaklıklı ve kepenkli pencerelerle vadiye açılan bu cepheler, çıkmalı veya çıkmasız olarak çeşitlenmektedir. Bazı çözümlerde çıkma kısmi iken, bazen cephenin tümünü kaplamakta, çıkmanın iki cephe boyunca kesintisiz devam ettiği örnekler de bulunmaktadır. Cephelerde profilli saçaklar dönmemektedir. Çatılar beşik ve kırma olup, alaturka kiremit örtülüdür.

Yapılardaki detaylar incelendiğinde, odalarda ve evin genelinde iç tezyinat açısından yalın, abartısız bir tutumun hakim olduğu söylenebilir. Ancak yer yer zengin ahşap işçiliğine ve detaylı süslemelere de rastlanılmaktadır. Özellikle oda kapıları, yüklük ve dolaplarda, geometrik ve bitkisel desenli ahşap aynalar kullanılmakta, baklava formlu ahşap elemanlarla işlenmiş tavan göbekleri görülebilmektedir.

Geçmişte 4500 nüfuslu yerleşimin konut sayısı 1800 iken, günümüzde 200 kadardır.

4. ŞİRİNCE'DE KIRSAL MİMARİ KIRSAL TURİZM İLİŞKİSİ

Kırsal mimari, doğal çevre özellikleri, sosyal ve kültürel yapı, yöresel malzeme ve yerel yapım tekniklerini kullanarak, geleneklere dayalı olarak üretilen mimarlık olarak tanımlanabilir.

Geçmişin izlerini taşıyan kırsal kültürün mimarlıkla buluşması anlamına gelen bu evler, sıradan insanın günlük yaşamındaki kültürünü, sosyal ilişkilerini ve alışkanlıklarını, ev sahibinin ve ustasının kendi sıradan beğenilerini, inançlarını ve yaşam önceliklerini yansıtmaları bakımından kendi özgün kimlikleriyle var olmaktadır.

Kırsal yerleşimler, günümüzde bu korunmuş doğal çevreleri, mimari kimlikleri ve özgün yapıları ile dikkat çekmekte; kentten uzaklaşmak, dinlenmek, gezmek ve görmek için tercih edilmektedirler.

19. yüzyıl Rum yerleşmelerinden Şirince de, kırsal dokusu korunmuş, yaşayan bir köy şeklinde, diğer önemli mübadele yerleşmelerinden biri olan Fethiye'deki Kayaköy (Levissi)'den farklı olarak günümüze ulaşmıştır.

Bu bağlamda Şirince, özgün kırsal mimarisi ile deniz-güneş-kum üçlemesinden farklı alternatif tatil meraklıları için kırsal ve kültür turizmi anlamında, Batı Anadolu'nun önemli noktalarından biri olmuştur. Bir başka ifade ile Şirince'nin özgün mimari dokusu, köydeki kırsal ve kültürel turizmi ivmelendiren en önemli unsurdur. Diğer taraftan Selçuk, Meryem Ana, Efes, Kuşadası gibi tarihi, dini, arkeolojik, turistik merkezlere yakınlığı, Şirince'nin turistik önemini daha da artırmaktadır.

Şekil 4. Şirince Evleri

Kısaca, genellikle yerli halkın kullanımında olan ve köyün kendine özgü kırsal mimarisi ile biçimlenmiş konutlarının dışında eski Rum İlkokulu, kiliseleri, köy meydanı, çarşısı ve ilginç topografyası, önemli turistik merkezlere yakınlığı ile Şirince, gerek yerli ve gerekse yabancı turistlerin sıkça ziyaret ettikleri bir yerleşim haline dönüşmüştür. Bunun sonucu gelişen turizm olgusuna bağlı olarak pansiyon kullanımı yaygınlaşmıştır (Şekiller 5 ve 6). Böylece mimarisi ile turistleri kendine çeken yerleşim, tarihi yapıların konaklama amaçlı kullanılabilme imkanı ile aynı zamanda bu yapıların bizzat deneyimlenebildiği bir yere dönüşmüştür. Bu da Şirince’de, kentlerin kaotik ve stresli ortamından uzaklaşmak isteyenler için sadece günübürlük değil, konaklamalı bir tatil imkanının doğmasını sağlamıştır. Turizmin gelişmesinde ivmelendirici faktör olan kırsal mimari, böylece önemli bir misyon daha kazanmıştır.

Şekil 5. Pansiyon Olarak Kullanılan Bir Şirince Evi

Şekil 6. Pansiyon Olarak Kullanılan Evler

Şekil 7. Şarap Satımı

Şekil 8. Zeytin Ürünleri Satımı

Son yıllarda turistik potansiyelinin hızlı artışı sonucunda Şirince'nin geçim kaynakları olan zeytincilik, bağcılık ve şarapçılık da, turizme katkı sağlayan önemli iş kolları niteliğine bürünmüştür. Şirince'nin verimli topraklarında yapılan bağcılık ve meyvecilikten üzümlük ve meyve şarabı üretimi de hız kazanmıştır (Şekil 7). Bu bağlamda Şirince şarapları tüm yurttan ün kazanmıştır. Her sene bağbozumu zamanı yapılan festival de yerli ve yabancı çok sayıda turisti yerleşime çekmektedir.

Yine zeytincilik de turistik bir önem kazanmıştır (Şekil 8). Zeytinyağları, doğal sabunlar, zeytin ile ilgili seramik ve porselenler, turistik ürünler olarak pazarlanmaktadır.

Diğer taraftan, Şirinceli kadınların kendi el emeği ürünleri olan danteller, oyalar, tarhanalar, erişteler ve bunun yanı sıra yöreye özgü tarım ürünleri, kekik gibi doğal ürünler, doğal ve ekolojik ürün meraklıları için alternatifler sunmakta ve Şirince'yi önemli kılmaktadır (Şekil 9). Bu bağlamda doğal lezzetler sunan küçük lokanta ve gözleme evleri de önem kazanmış ve sayıca artmıştır.

Yukarıda ifade edilen farklı boyutlarıyla gelişen turizm olgusu ile Şirince; çarşısı ve köylü kadınların çok çeşitli ürünler sattıkları sokakları ile hergün bir panayır yeri havasındadır (Şekil 10).

Özetle, kırsal mimari miras Şirince’de kırsal turizmin gelişmesini sağlamış, gelişen turizm olgusuna paralel olarak da yerleşme sahip olduğu tüm kaynakları turistik hale getirmiştir. Bu bağlamda da Türkiye için örnek alınması gereken bir kırsal yerleşme olmuştur.

Şekil 9. Yerel Ürünleri Satan Bir Şirinceli

Şekil 10. Şirince Çarşısı

5. SONUÇ

Şirince'nin kırsal mimari mirası Şirince'yi önemli turistik odaklardan biri haline getirmiştir. Bu bağlamda Şirince başarılı bir örnek olarak kabul edilmekte ve benzer yerleşimlere de örnek teşkil etmektedir. Çalışmanın özgün katkısı da buradan hareketle, Şirince'deki kırsal turizm ve sürdürülebilirlik pratiğinin bir bilgi olarak Türkiye'deki benzer kırsal mimari geleneğe sahip örneklerle taşınmasıdır.

Ancak turizmin dönüştürücü tahripkar gücünü de göz ardı etmeden Şirince, kendisini önemli kılan özgün mimari dokusunu ve yerel kimliğini sağlıklı bir şekilde geleceğe taşımaktadır. Nitekim geçmişte özgün mimari dokusu ile dikkat çeken pek çok yer, turizm olgusunun bu boyutu yüzünden yozlaşmış ve kimliğini kaybetmiştir. Sürdürülebilirlik kavramının çok sık olarak tartışıldığı günümüzde bu konuda hassasiyet ve titizlik gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Şirince kendisini turistik bir öneme kavuşturan özgün kırsal mimari dokusunu korumalı ve benzer yerleşimlere kentsel sürdürülebilirlik bağlamında da örnek olmalıdır.

KAYNAKLAR

Akyüz, E. (1995), "Şirince", *Arredamento Dekorasyon*, 10, 116-118.

Düşüt, G. (2003), "Şirince Tarihi Dokusundaki Konutların Strüktürel Bozulmaları ve Restorasyon Yöntemlerinin Geliştirilmesi". Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Gündüz, O., Süer, D., Köşklük, N. ve Çetin, S. (2004), "Yer-Tema Odaklı Bir Tasarım Stüdyosu Deneyimi: Şirince'de Eğitim ve Etkileşim Merkezi", *Ege Mimarlık*, 51, 34-37.

Kara Pilehvarian, N. (1993), "Şirince Yerleşmesinde Tarihsel Doku ve Geleneksel Konut Biçimlenmesi". Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Sotiriyu, D. (1992), "Benden Selam Söyle Anadolu'ya" (A. Tokatlı, çev.). Alan Yayıncılık, İstanbul.

Tül, Ş. (1997), "Şirince Bir Zamanlar Çirkince". Ege Yayınları, İstanbul.

Üstünel, Y., Akyüz Levi, E., Kayın, E., Birol Akkurt, H., Tanaç, M. ve Köşklük, N. (2002), "Ege'den Bir Rum Köyü: Şirince", *Yapı*, 252, 84-90.

<http://www.lozanmubadilleri.com> (Son Erişim Tarihi: 01.09.2011)